

Vnútoraná migrácia osôb s vysokoškolským vzdelaním do 35 rokov Internal migration persons with university education under age 35

Mgr. Branislav Šprocha¹

Abstract:

The objective of this article is to describe the character, intensity and flows of internal migration of persons with university education under age 35. In addition to basic analysis of internal migration, we also tried to apply more sophisticated approaches. Our aim was also pointed out the migration preferences and the ability of individual regions in Slovakia to keep young persons with the highest education attainment as a potential for future economic, cultural and social development.

As our empiric findings show, group of people under age 35 with university education is characterized by the highest internal migration mobility. The analysis also confirmed the migratory attractiveness of western Slovakia, especially Bratislava and its suburban areas for young people with highest education attainment.

Keywords: *internal migration, university education, under age 35, volume and intensity of internal migration, migration flows, size groups of communes, Slovakia*

Práca je čiastkovým výstupom grantovej úlohy MŠ SR a SAV VEGA č. 2/0213/09

1. Úvod

Sťahovanie osôb s vysokoškolským vzdelaním, a najmä absolventov vysokých škôl, predstavuje jeden z dôležitých komplexných mechanizmov, ktorý výraznou mierou

¹ Mgr. Branislav Šprocha, Prognostický ústav SAV, Šancová 56, Bratislava Práca bola vydaná s podporou Vedeckej agentúry Ministerstva školstva SR a Slovenskej akadémie vied v rámci projektu č. 2/0213/09 Dlhodobé faktory ovplyvňujúce konvergenciu ekonomiky Slovenska k úrovni vyspelých krajín EÚ.

ovplyvňuje jednotlivé medziregionálne rozdiely vo viacerých aspektoch (napr. ekonomické, kultúrne, zdravotné, demografické a pod.). Podľa Hampla (2004) migrácia vysokoškolákov tak prispieva nielen k vzniku, ale tiež k ďalšiemu umocňovaniu hierarchickej diferenciacie sociálno-geografických jednotiek.

Hlavným cieľom nášho článku je analyzovať proces vnútornej migrácie absolventov vysokých škôl na Slovensku v rokoch 1996–2010. Vzhľadom na charakter slovenského vzdelávacieho systému a celkovú migračnú aktivitu osôb s vysokoškolským vzdelaním boli pod pojem absolventi vysokých škôl zahrnuté osoby vo veku 22–34 rokov, ktoré zmenili v sledovanom období obec trvalého bydliska a v hlásení o sťahovaní uviedli, že majú vysokoškolské vzdelanie. Okrem základnej analýzy migračných pohybov tejto skupiny obyvateľov sme sa pokúsili aj o niektoré hlbšie a sofistikovanejšie prístupy, pričom našou snahou bolo tiež poukázať na migračný potenciál a schopnosť jednotlivých regiónov Slovenska si udržať svojich absolventov vysokých škôl, a tým uchovať svoj vzdelanostný potenciál pre budúci hospodársky, kultúrny a spoločenský vývoj.

2. Širšie podmienenosti vnútorného sťahovania absolventov vysokých škôl

Postupná transformácia spoločnosti po roku 1989, presadzovanie znalostnej ekonomiky a potreba kvalifikovanej pracovnej sily spolu s diferenciáciou odmeňovania úzko súvisiacou s postavením, a tým aj dosiahnutým vzdelaním, mali za následok zmenu pohľadu na hodnotu vzdelania, ktoré sa stalo jedným z najdôležitejších ekonomických faktorov v spoločnosti. Táto premena so sebou priniesla okrem iného tiež zvyšujúci sa záujem o vyššie stupne vzdelania a historicky nebývalý rozmach úplného stredoškolského, a najmä vysokoškolského vzdelávania. Jedným z jasných dôkazov historicky bezprecedentnej kvantitatívnej, a najmä kvalitatívnej premeny vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska je dynamický nárast počtu študentov, a tiež absolventov vysokých škôl v posledných dvoch desaťročiach.

Kým na začiatku 90. rokov študovalo na vysokých školách približne 60–64 tisíc študentov, od školského roku 2006/2007 je to už viac ako 200 tis. osôb. Dynamiku zmien vo vzdelanostných dráhach veľkej časti mladých mužov a žien na Slovensku v posledných dvoch desaťročiach najlepšie vystihuje vývoj mier participácie na vysokoškolskom vzdelávaní. Podľa výsledkov VZPS z rokov 2000–2009 sa podiel mužov i žien študujúcich na vysokých školách vo veku 19–25 rokov z celkového počtu osôb daného veku a pohlavia výrazne zvýšil.

Najvyššiu mieru účasti na vysokoškolskom štúdiu sledujeme u mužov i žien vo veku 20 rokov, kde podľa posledných výsledkov študovalo na vysokej škole takmer 50 % žien a 35 % mužov z celkového populačného ročníka. Vysoký podiel študentiek a študentov bol tiež vo veku 21 a 22 rokov.

S počtom študentov sa logicky zvýšil aj počet absolventov vysokých škôl. V školskom roku 1990/1991 končilo vysokú školu len necelých 9 tisíc študentov. O dvadsať rokov neskôr je to už ročne 70 tisíc vysokoškolákov.

Tento dynamický a v histórii Slovenska unikátny jav okrem samotného pôsobenia normatívnych a štrukturálnych faktorov na posun vo formovaní vzdelanostných dráh umožnil pomerne prudký rozvoj siete vysokých škôl a fakúlt, ktorý tak reagoval na rastúci dopyt po vysokoškolskom vzdelaní. Napríklad v období rokov 1969–1991 fungovalo na Slovensku stabilne 13 vysokých škôl. Odvtedy vzniklo 19 vysokých škôl a 74 fakúlt. V školskom roku 2010/2011 tak na Slovensku pôsobilo 20 verejných, 10 súkromných a 3 štátne vysoké školy, na ktorých bolo spolu 127 fakúlt. Okrem toho došlo k výraznému zvýšeniu dostupnosti samotných vzdelávacích inštitúcií. Predchádzajúca koncentrácia vysokých škôl len do vybraných najväčších miest Slovenska bola prelomená a sieť vysokých škôl a ich pobočiek sa výrazne rozšírila aj smerom do menších miest. V súčasnosti sú aj po tejto stránke možnosti ďaleko väčšie ako pred rokom 1990.

Dynamickými zmenami však neprechádza len vzdelanostná štruktúra najmladších generácií mužov a žien, ale aj samotný proces vnútornej migrácie. Pred rokom 1989 bola vnútorná migrácia výraznou mierou ovplyvnená centrálnymi riadenými zásahmi najmä do sídelnej sústavy, a to predovšetkým prostredníctvom bytovej výstavby (Čermák, 1996, 1997, 2001; Kučera, 1994; Vaňo ed., 2000; Podolák, 2006). Tie viedli k potlačaniu regionálne selektívnej funkcie migrácie, čo sa prejavilo na jednej strane poklesom intenzity migrácie a na druhej uzatváraním migračných procesov do relatívne malých administratívnych jednotiek (predovšetkým okresov) (Hampl, Kühnl, 1993). Pokles migračnej mobility však pokračoval na Slovensku aj v 90. rokoch. Až v poslednej dekáde sledujeme mierne zvýšenie intenzity, a tiež objemu osôb meniacich obec trvalého pobytu. Z pohľadu druhého aspektu vnútornej migrácie, koncentračného charakteru, sledujeme najmä v posledných 15 rokoch výrazné zmeny. Nástup dekoncentračných tendencií je sprevádzaný najmä nárastom atraktivity menších najmä vidieckych obcí a prímestského bývania v zázemí veľkých a stredne veľkých miest. S tým súvisí aj zmena čistej migrácie v jednotlivých veľkostných skupinách obcí. Ešte

na začiatku 90. rokov boli migračne stratové sídla do 5000 obyvateľov, pričom najväčšie úbytky zaznamenávali najmenšie veľkostné skupiny (do 2000 obyvateľov). Naopak ziskové boli predovšetkým stredne veľké obce, mestá s 20–50 tis. obyvateľmi, ďalej mestá s 10–20 tis. obyvateľmi a tiež Bratislava a Košice (pozri napr. Atlas obyvateľstva Slovenska, s. 68). Jeden z najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich proces vnútornej migrácie predstavuje problematika bývania. Po roku 1989 došlo na Slovensku k výraznému utlmeniu bytovej výstavby, dramatickému nárastu cien nehnuteľností, ktoré by sa stali takmer nedostupnými, ak by boli financované len z vlastných úspor priemerného obyvateľa. Navyše na Slovensku v tomto období ešte nefungoval riadny trh s bytmi, čo výrazne obmedzilo možnosti sťahovania. Kým napríklad v roku 1990 bolo dokončených viac ako 24 tis. bytov, už v rokoch 1994–1996 to bolo len okolo 6 tis. bytov, pričom táto situácia sa výraznejšie začala meniť až začiatkom nového tisícročia, keď dochádza k dynamickému nárastu bytovej výstavby. Tá sa od roku 2002 pravidelne udržuje (s výnimkou roku 2004) nad úrovňou 14 tis. každoročne dokončených nových bytov. Okrem širšej ponuky nových bytov sa však výrazne zmenila aj ich dostupnosť. Prispel k tomu nielen pozitívny hospodársky vývoj, zvyšovanie životnej úrovne, kúpyschopnosti obyvateľstva, rast platov, ale najmä zavedenie a postupné rozširovanie možností financovania kúpy vlastného bytu prostredníctvom produktov poskytovaných bankovými subjektmi (napr. prostredníctvom hypotekárnych úverov). Veľmi dôležitou informáciou pre ďalšiu analýzu sa javí nielen vývoj bytovej výstavby, ale tiež jej rozmiestenie v jednotlivých regiónoch Slovenska. Ukázalo sa, že najmä v posledných 5–6 rokoch sa bytová výstavba čoraz viac koncentrovala do Bratislavského kraja. Z celkového objemu každoročne dokončovaných bytov v posledných štyroch rokoch tvoria nové byty v Bratislavskom kraji takmer tretinu, čo presahuje hranicu 5000 bytov. Kombinácia lepšej dostupnosti bývania, spolu s nárastom bytovej výstavby, môže predstavovať jeden z hlavných faktorov dynamického nárastu objemu a intenzity imigrácie do priestoru Bratislavského kraja.

3. Sťahovanie absolventov vysokých škôl v rokoch 1996–2010

Počet osôb s vysokoškolským vzdelaním, ktoré vo veku 22–34 rokov zmenili obec trvalého pobytu, sa v sledovanom období výrazne zvýšil. Kým v roku 1996 sa presťahovalo len necelých 8 tis. osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku 22–34 rokov, v roku 2010 to už bolo viac ako 17 tisíc. Tento vývoj je nielen výsledkom postupného nárastu intenzity

sťahovania, ale predovšetkým dynamického nárastu počtu absolventov vysokých škôl v posledných dvoch desaťročiach. Dokazuje to aj zastúpenie tejto skupiny osôb na celkovom migračnom objeme. V polovici 90. rokov len približne 17 % osôb, ktoré zmenili obec trvalého bydliska, malo vo veku 22–34 rokov vysokoškolské vzdelanie. Podľa posledného údajaja tieto osoby tvoria už takmer tretinu z celkového objemu sťahovania. Ak sa pozrieme na ich váhu z celkového počtu sťahujúcich sa vysokoškolákov, potom zistíme, že absolventi predstavujú viac ako 60 %.

Migrácia je vysoko selektívnym procesom, a to najmä z pohľadu veku a pohlavia (Pavlík a kol., 1986). Za účelom vystihnúť rozloženia vnútornej migrácie podľa veku, pohlavia a najvyššieho vzdelania boli vypočítané pravdepodobnosti, že osoba sa medzi dvomi presnými vekmi (napr. 25 a 26 rokom života) presťahuje v rámci územia Slovenska. Výpočet týchto pravdepodobností vychádzal z konceptu tabuliek života za neexistencie procesu úmrtnosti, pričom vzhľadom na odvodenú štruktúru obyvateľstva Slovenska podľa veku, pohlavia a najvyššieho vzdelania na základe údajov z VZPS bolo možné tento koncept výpočtu aplikovať len pre obdobie rokov 2001–2009.

Vekovo-špecifické pravdepodobnosti presťahovania ukazujú, že rozhodnutie mužov a žien zmeniť obec svojho trvalého bydliska úzko súvisí s vekom, v ktorom sú jednotlivé vzdelanostné stupne ukončované, resp. keď dochádza k ukončeniu vzdelanostných dráh. Zmena trvalého bydliska predstavuje jedno z dôležitých životných rozhodnutí, ku ktorému však z vlastného rozhodnutia (s výnimkou sťahovania s rodičmi – rodičom v mladšom veku) dochádza až po ukončení štúdia. Viaceré domáce i zahraničné analýzy (napr. Blossfeld, Huinik, 1991; Hamplová, 2003; Kantorová, 2004; Rinfuss, Brauner-Otto, 2008; Šprocha, Potančoková, 2010) potvrdzujú, že štúdium na vysokej škole predstavuje dôležitú prekážku pri realizácii viacerých životných krokov (ako napr. vstup do manželstva, rodičovstva) a tie sú následne odkladané až do obdobia, keď sú vzdelanostné dráhy ukončené. Naša analýza ukazuje, že podobný súvis môžeme nájsť aj v spojitosti s procesom vnútornej migrácie. Je to logický záver, keďže viaceré z dôvodov (napr. sobáš, rozvod, priblíženie sa k práci, bytové dôvody), ktoré stoja v pozadí rozhodnutia sa presťahovať, jednotlivci riešia zmenou obce trvalého bydliska až po ukončení vzdelávania.

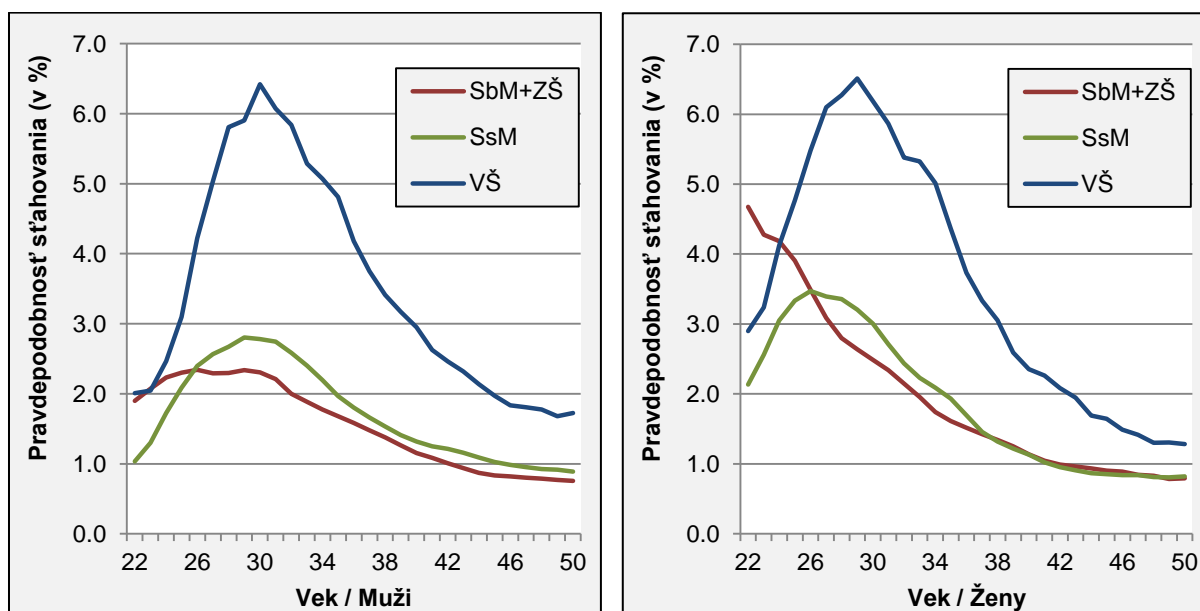
Porovnanie pravdepodobností sťahovania sa podľa veku, pohlavia a najvyššieho dosiahnutého vzdelania v rokoch 2001–2009 potvrdzuje, že najvyššiemu riziku zmeniť obec trvalého bydliska vo veku do 50 rokov sú vystavení muži i ženy, ktoré absolvovali vysokú školu.

S výrazným odstupom za nimi sú osoby s úplným stredoškolským vzdelaním a najnižšiu pravdepodobnosť sťahovania majú osoby s najnižším vzdelaním (stredné bez maturity a základné vzdelanie).

Časovanie a priebeh rizík sťahovania úzko súviseli s ukončovaním jednotlivých vzdelanostných stupňov. Osoby s nízkym vzdelaním sa preto nielen v menšej intenzite sťahovali, ale k zmene ich trvalého pobytu dochádzalo v priemere v mladšom veku ako u osôb s vysokoškolským vzdelaním.

Najvyššiu intenzitu vnútornej migrácie mali muži s vysokoškolským vzdelaním vo veku 27–34 rokov (viac ako 5 %), pričom maximálne riziko presťahovania spadalo do pomerne úzkeho vekového intervalu 30 a 31 rokov (viac ako 6 %). Veľmi podobný priebeh nájdeme aj u žien s vysokou školou. Riziko zmeny obce trvalého pobytu nad hladinou 5 % sa nachádzalo v rokoch 2001–2009 vo veku 26–34 rokov, pričom maximálnemu riziku boli vystavené absolventky vysokých škôl vo veku 27–30 rokov (viac ako 6 %).

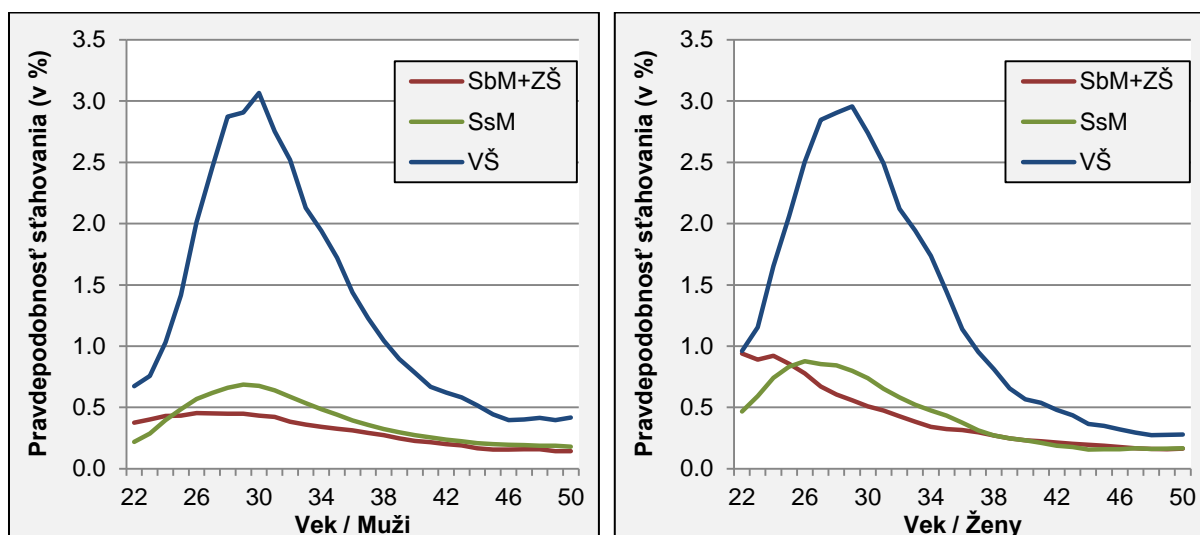
Obr. 1 a 2: Pravdepodobnosť zmeny obce trvalého pobytu mužov a žien na Slovensku podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania (roky 2001–2009)

Pozn.: ZŠ – základné, SbM – stredoškolské bez maturity; SsM – stredoškolské s maturitou; VŠ – vysokoškolské

V prípade, že sa zameriame len na medzikrajskú migráciu, potom sú rozdiely medzi vysokoškolsky vzdelanými osobami a ostatnými vzdelanostnými skupinami ešte vypuklejšie. Ich vekové rozloženie do veľkej miery kopíruje stav, ktorý sme popísali vyššie. Určitou výnimkou je o niečo dynamickejší pokles intenzity medzikrajského sťahovania vo veku nad 30 rokov. Tento jav do veľkej miery súvisí s charakterom medzikrajskej migrácie, v ktorej významnú zložku tvorí sťahovanie z pracovných dôvodov. Práve snaha mladých ľudí sa uplatniť na trhu práce aj vďaka zmene trvalého bydliska je jedným z dôležitých motívov ovplyvňujúcich dynamiku a charakter vnútornej migrácie absolventov vysokých škôl.

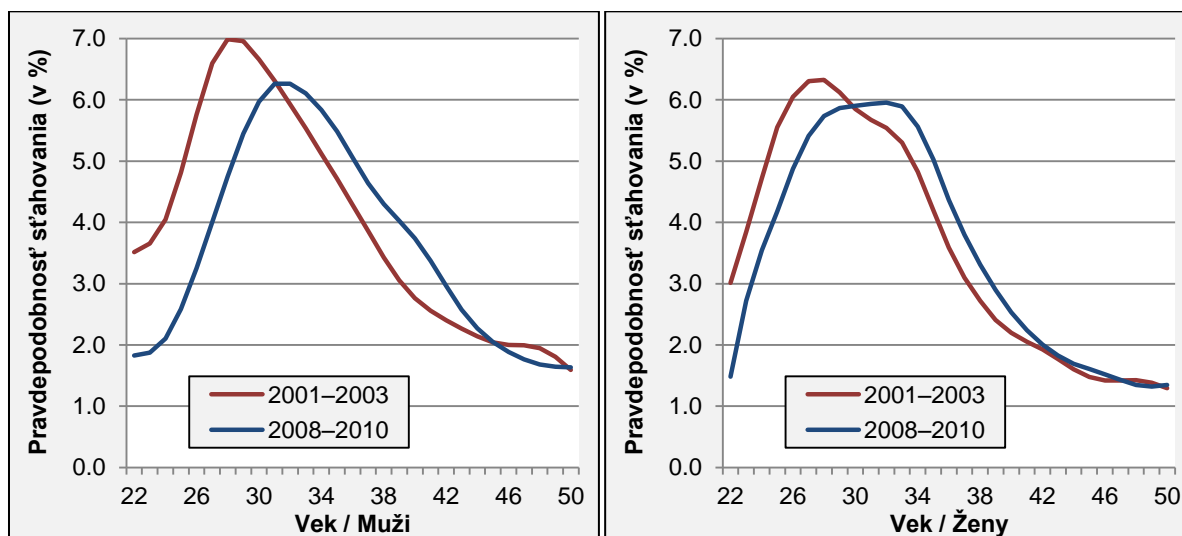
Obr. 3 a 4: Pravdepodobnosť zmeny kraja trvalého pobytu mužov a žien na Slovensku podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania (roky 2001–2009)

Pozn.: ZŠ – základné, SbM – stredoškolské bez maturity; SsM – stredoškolské s maturitou; VŠ – vysokoškolské

Veľmi zaujímavý pohľad prináša nasledujúca dvojica obrázkov, ktorá mapuje zmeny v rozložení pravdepodobností sťahovania v rámci územia Slovenska u absolventov vysokých škôl v rokoch 2001–2003 a 2008–2010. Ako je z nich zrejmé, priebeh pravdepodobností sťahovania u osôb s vysokoškolským vzdelaním sa postupne v čase mení. Hlavnými zmenami je pokles intenzity migrácie v mladšom veku a jej nárast najmä vo veku nad 30 rokov.

Obr. 5 a 6: Pravdepodobnosť zmeny obce trvalého pobytu mužov a žien na Slovensku podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania vo vybraných obdobiach

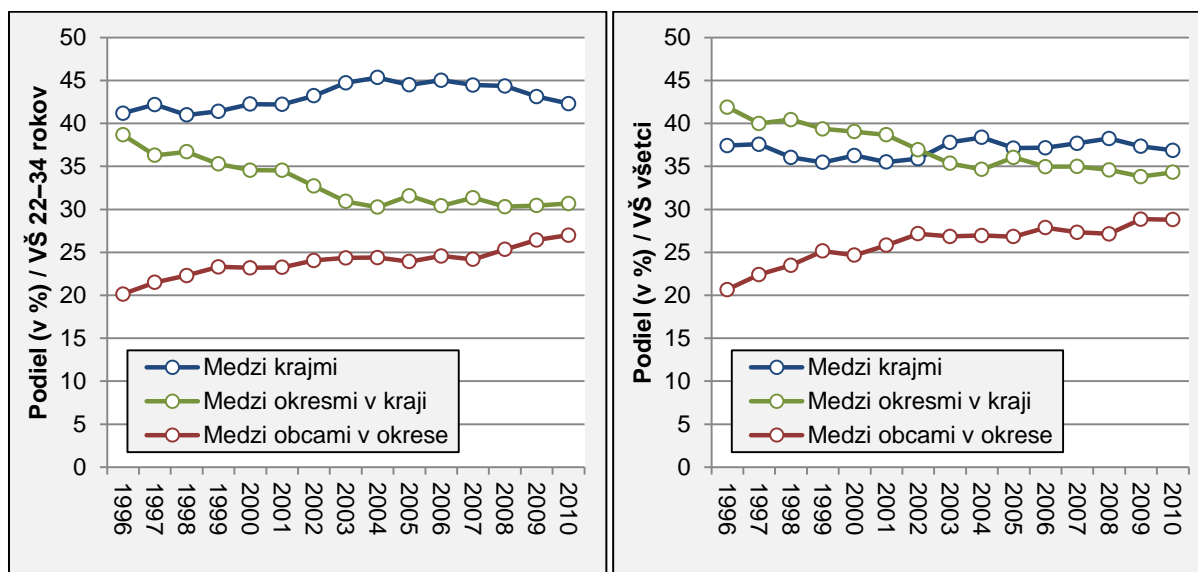

Príčiny tohto javu môžeme sledovať jednak v predĺžení povinnej školskej dochádzky, v predlžovaní celkovej participácie na vzdelávaní aj vo veku nad 22 rokov a 25 rokov (2. a najmä 3. stupeň vysokoškolského vzdelávania a externé štúdium), ale tiež v zmene časovania ďalších životných dráh, ktoré by mohli viesť k zmene trvalého bydliska. Zdá sa, že jednotlivé javy sú na Slovensku úzko prepojené a navzájom sa tak výrazne ovplyvňujú. Z výsledkov viacerých zisťovaní (napr. VZPS) sa ukazuje, že pozícia mladých absolventov na trhu práce je veľmi problematická. Ich pracovné skúsenosti majú často len krátkodobý charakter, vyznačujú sa nestabilnou pozíciou a sú vystavení vyššiemu riziku nezamestnanosti. Navyše ani ich platové ohodnotenie často neumožňuje v prvých rokoch po ukončení školy riešiť závažné otázky spojené napr. s bývaním, založením rodiny, a pod. Aj preto sme svedkami predlžovania obdobia medzi ukončením štúdia, nástupom do zamestnania, získaním trvalejšieho pracovného miesta, vyriešením bytovej otázky, vstupom do manželstva a založením rodiny. Tieto životné roly navyše predstavujú dôležité faktory, ktoré môžu viesť k zmene obce trvalého bydliska a súčasne presťahovanie môže prispieť k ich vyriešeniu. Preto posun maximálnej mobility do vyššieho veku môže byť výsledkom a súčasne môže predstavovať ďalší z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich časovanie iných životných dráh, ako je napr. vstup do manželstva, zakladanie rodiny, vlastnej domácnosti, a pod.

Ako sa ukazuje, k najvýraznejším rozdielom medzi osobami s nižším a vyšším stupňom dosiahnutého vzdelania z pohľadu vnútornej migrácie je charakter priestorového typu

sťahovania. U osôb s nižším vzdelaním dominuje predovšetkým sťahovanie na kratšie vzdialenosti (z obce do obce v rámci toho istého okresu) a interregionálne (najmä medzikrajské) sťahovanie je potlačené. Naopak, u osôb s vysokoškolským vzdelaním nachádzame dominanciu práve interregionálneho sťahovania, kde dôležitú úlohu hrá predovšetkým sťahovanie medzi krajmi Slovenska. Ešte výraznejšie to platí v skupine absolventov vysokých škôl. V ich prípade viac ako 40 % všetkých premiestnení predstavovalo sťahovanie, pri ktorom osoba zmenila kraj trvalého bydliska. Navyše sa ukazuje, že najmä v posledných desiatich rokoch dochádza ešte k jeho miernemu posilňovaniu na úkor pohybov na kratšie vzdialenosti.

Obr. 7 a 8: Štruktúra vnútorného sťahovania osôb s vysokou školou do 35 rokov a všetkých osôb s vysokou školou podľa priestorových typov sťahovania na Slovensku (roky 1996–2010)

Migrácia predstavuje dvojstranný proces, ktorý spája miesto pôvodu a miesto imigrácie. Celkové počty migrantov, resp. počty presťahovaní s rovnakým územím (obcou, okresom, krajom), odkiaľ sa migranti vysťahovali, a rovnakým miestom imigrácie predstavuje migračný prúd. Práve ich rôzna veľkosť v čase a priestore sa výraznou mierou prejavuje do štruktúry osídlenia a v našom prípade aj do vzdelanostnej štruktúry jednotlivých regiónov. Deskripcia migračných tokov (prúdov) preto predstavuje dôležitú súčasť hlbšej analýzy vnútornej migrácie absolventov vysokých škôl na Slovensku.

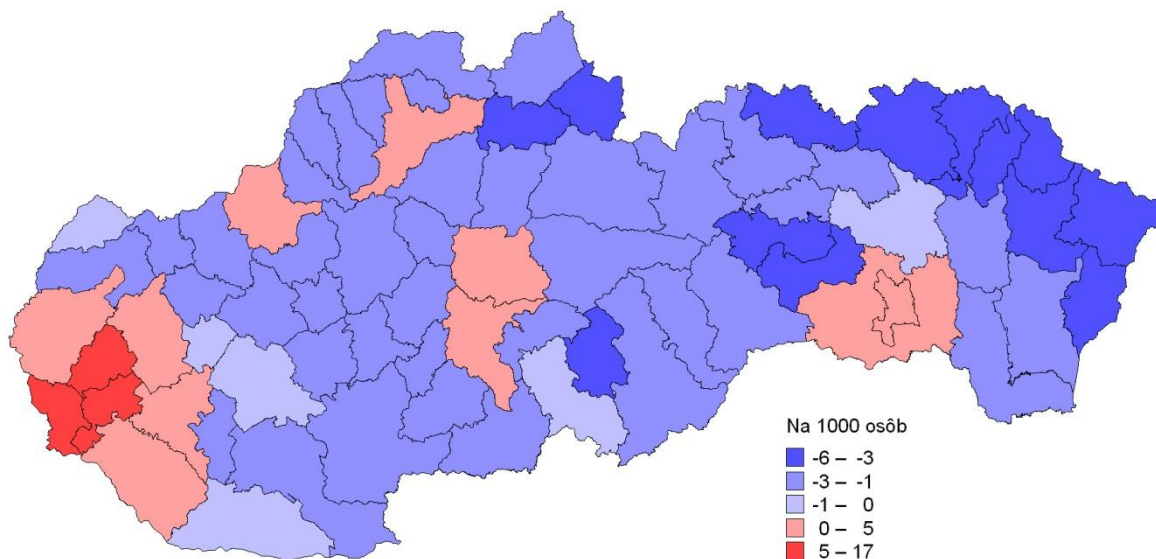
Najviac absolventov vysokých škôl vo veku do 35 rokov v období rokov 1996–2010 získalo mesto Bratislava, ktorého migračný zisk predstavoval viac ako 14 tisíc osôb. S výrazným odstupom nasledoval okres Senec (necelých 3 tis. osôb), mesto Košice (1,5 tis. osôb) a okres Pezinok (1,1 tis. osôb). Kladné hodnoty migračného salda dosiahlo v sledovanom období ešte ďalších 9 okresov, ktoré ležali v zázemí Bratislavy (Malacky, Dunajská Streda), Košíc (Košice-okolie) alebo okresy s dôležitými hospodárskymi centrami Slovenska s možnosťami štúdia na vysokej škole (Banská Bystrica, Trenčín, Zvolen, Žilina, Trnava).

Najväčší absolútny počet absolventov vysokých škôl stratili v sledovanom období najmä okresy východného Slovenska: Spišská Nová Ves (900 osôb), Michalovce (900 osôb), Bardejov (750 osôb), Humenné (730 osôb) a Vranov nad Topľou (700 osôb). Vysoké straty vykazovali tiež regióny na strednom a juhu stredného Slovenska (napr. Levice 730 osôb, Nové Zámky 660 osôb, Rimavská Sobota 620 osôb, Brezno 580 osôb). Absolútne najväčší úbytok absolventov vysokých škôl vnútornou migráciou medzi rokmi 1996 a 2010 zaznamenal okres Prievidza, ktorý prišiel o viac ako 1000 vysokoškolákov vo veku 22–34 rokov.

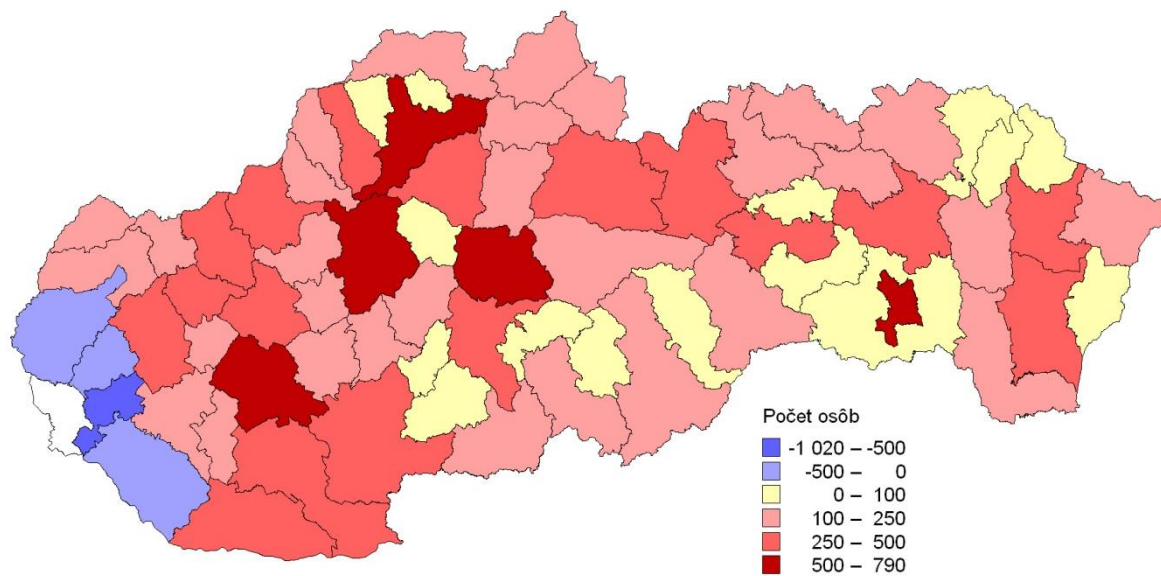
Priestorové rozmiestnenie hodnôt hrubej miery migračného salda absolventov vysokých škôl vo veku 22–34 rokov potvrdzuje výnimočné postavenie Bratislavy a jej zázemia. Tak ako sme uviedli vyššie, kladné hodnoty tohto ukazovateľa dosahovali ešte mesto Košice a okres Košice-okolie, a tiež dvojica okresov Banská Bystrica – Zvolen a na Považí Trenčín a Žilina. Ostatné regióny Slovenska boli vnútornou migráciou stratové. Najviac to postihovalo okresy severného a severovýchodného Slovenska v marginalizovaných prihraničných regiónoch. Okresy v páse od Starej Ľubovne po Sobrance na 1000 osôb vo veku 22–34 rokov priemerne každoročne stratili 3 až 6 vysokoškolákov. Podobná situácia bola aj v okresoch Tvrdošín a Dolný Kubín na severe Slovenska a Gelnica a Spišská Nová Ves v Košickom kraji. Vysokú zápornú hodnotu hrubej miery migračného salda vykazoval aj okres Poltár.

Ako sme už uviedli vyššie, mesto Bratislava za posledných 15 rokov získalo vnútornou migráciou viac ako 14 tis. mladých osôb s vysokoškolským vzdelaním. Najväčšie zisky zaznamenala s okresmi, v ktorých sa nachádzajú veľké mestá a súčasne sú v nich umiestnené aj vysoké školy. Predovšetkým išlo o okres Nitra (viac ako 780 osôb), mesto Košice (viac ako 760 osôb), okres Banská Bystrica (viac ako 570 osôb), Žilina (takmer 570 osôb). Okrem nich do kategórie regiónov, ktoré stratili s Bratislavou viac ako 500 mladých absolventov vysokých škôl, patrila okres Prievidza (takmer 630 osôb).

Obr. 9: Hrubá miera migračného salda osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov v okresoch Slovenska (roky 1996–2010; na 1000 osôb príslušného veku)

Obr. 10: Migračné saldo Bratislavy vnútorným sťahovaním osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov s ostatnými okresmi Slovenska (roky 1996–2010)

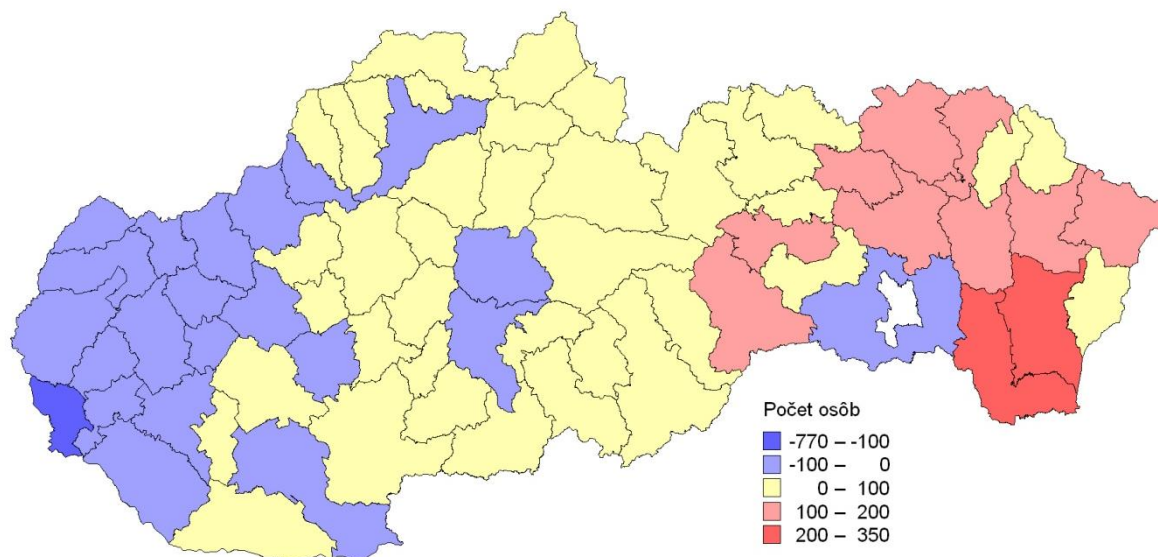

Na druhej strane mesto Bratislava strácalo svojich mladých vysokoškolákov najmä s okresmi Senec, Pezinok, Malacky a Dunajská Streda, kde migračné saldo bolo záporné. Najväčší počet absolventov vysokých škôl sa vysťahoval do okresu Senec, ktorý vďaka tomuto migračnému toku získal v sledovanom období viac ako 1000 vysokoškolákov vo veku 22–34 rokov. Za ním nasledoval Pezinok (takmer 200 osôb) a Malacky (160 osôb). Vo všetkých troch okresoch preto Bratislava dominovala ako hlavný „dodávateľ“ mladých obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním. Špecifická situácia bola v okrese Dunajská Streda. Ako sme uviedli, aj s týmto okresom mala Bratislava zápornú migračnú bilanciu, no ani zďaleka nešlo o taký výrazný migračný tok ako v prípade ostatných okresov jej zázemia. Maďarské národnostné prostredie v blízkosti hlavného mesta predstavovalo významný priestor pre migrantov z ďalších okresov južného Slovenska (Nové Zámky, Rimavská Sobota, Levice, Galanta).

Okrem Bratislavy sa do okresov v jej zázemí vo zvýšenej miere sťahovali tiež absolventi vysokých škôl pochádzajúci predovšetkým z regiónov s väčším hospodárskym centrom a možnosťou získať vysokoškolské vzdelanie, ako napr. Nitra, Košice, Trnava, Žilina, Banská Bystrica, a tiež z niektorých ďalších oblastí západného a stredného Slovenska: Prievidza, Nové Zámky, Levice, Komárno, Trenčín.

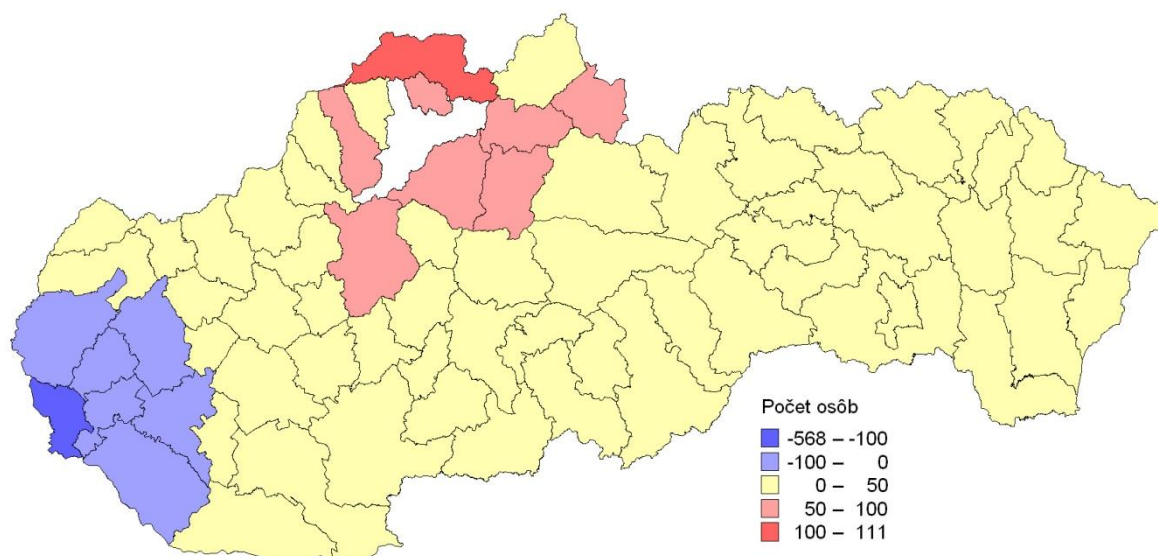
Druhé najväčšie mesto Košice získavalo svojich mladých absolventov vysokých škôl najmä migráciou s východoslovenským regiónom. Vnútorňou migráciou najviac osôb stratili okresy Michalovce (342 osôb) a Trebišov (324 osôb). S výrazným odstupom za nimi stáli Spišská Nová Ves (195 osôb), Bardejov (194 osôb), Humenné, Prešov a Vranov nad Topľou (viac ako 160 osôb). Najväčšie straty osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku 22–34 rokov zaznamenali Košice s mestom Bratislava (viac ako 760 osôb). Ako je zrejmé z obr. 11, mesto Košice bolo v rokoch 1996–2010 migračne stratové v podstate so všetkými okresmi západného Slovenska po pás regiónov tiahnuci sa od Dunajskej Stredy, Galantu, Hlohovec, Topoľčany až po okres Ilava na Považí. Na tento súvislý priestor nadväzoval okres Žilina na severe a Nitra na západe. Okrem nich Košice boli migračne stratové aj s okresom Nové Zámky a dvojicou okresov na strednom Slovensku – Banská Bystrica a Zvolen. Na východe Slovenska len okres Košice - okolie predstavoval priestor, ktorý bol ziskový vnútorňou migráciou s mestom Košice.

Obr. 11: Migračné saldo Košíc vnútorným sťahovaním osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov s ostatnými okresmi Slovenska (roky 1996–2010)

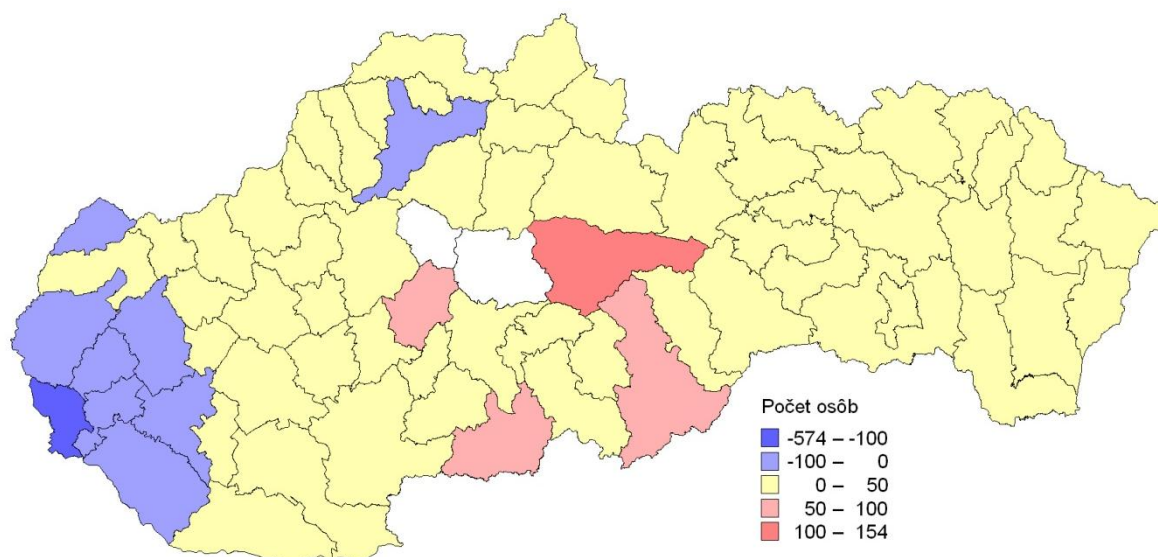

Posledné dva väčšie imigračné regióny mladých absolventov vysokých škôl predstavujú okresy Žilina a Banská Bystrica. Priestorové rozloženie ich migračných sald s ostatnými okresmi Slovenska zobrazujú obr. 12 a 13. Spoločným znakom oboch okresov je strata mladých absolventov vysokých škôl s Bratislavou a jej zázemím (pás okresov Malacky, Pezinok, Senec, Dunajská Streda), ku ktorému sa pridávajú aj okresy Trnava a Galanta. Banská Bystrica navyše bola migračne stratová aj s okresom Žilina a Skalica. Hlavné zdrojové oblasti, ktoré podmienili, že migračné saldo týchto dvoch regiónov bolo napokon kladné, sa nachádzajú v ich tesnej blízkosti. Pre Žilinu to bol predovšetkým okres Čadca (viac ako 110 osôb), ďalej Tvrdošín (73 osôb), Dolný Kubín (69 osôb), Považská Bystrica (66 osôb) a Prievidza (61 osôb). Viac ako 50 mladých vysokoškolákov získala Žilina aj sťahovaním s okresom Martin, Kysucké Nové Mesto a Ružomberok.

Obr. 12: Migračné saldo Žiliny vnútorným sťahovaním osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov s ostatnými okresmi Slovenska (roky 1996–2010)

Obr. 13: Migračné saldo Banskej Bystrice vnútorným sťahovaním osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov s ostatnými okresmi Slovenska (roky 1996–2010)

Okres Banská Bystrica najviac absolventov vysokých škôl vo veku 22–34 rokov získal zo susedného Brezna (154 osôb). Okrem neho väčší počet mladých vysokoškolákov získala metropola stredného Slovenska z okresu Rimavská Sobota (69 osôb), Žiaru nad Hronom (67 osôb) a Veľkého Krtíša (51 osôb). K tejto hranici sa ešte priblížil Lučenec (49 osôb) a okres Prievidza (41 osôb). S ostatnými regiónmi Slovenska už Banská Bystrica získala výrazne menší počet vysokoškolákov vo veku 22–34 rokov.

Medzikrajské sťahovanie osôb predstavuje významný prvok pre pochopenie nielen charakteru migračnej mobility obyvateľstva Slovenska, ale má tiež nezastupiteľnú úlohu pri analýze

koncentračných a dekoncentračných procesov a pri zmierňovaní, resp. prehlbovaní rozdielov v kultúrnom kapitále, a tým aj v kvalite ľudských zdrojov, ktorými disponujú jednotlivé regióny. Navyše dôvody na presťahovanie mimo kraj predchádzajúceho trvalého bydliska zohrávajú zásadnejšiu úlohu, ako v prípade sťahovania na kratšie vzdialenosti, kde prípadné motívy migrácie môžu byť saturované inými formami mechanického pohybu.

Vysoká migračná atraktivita západného Slovenska pre mladých absolventov vysokých škôl sa na krajskej úrovni a pri medzikrajskom sťahovaní len potvrdila. Medzi rokmi 1996 a 2010 boli všetky kraje migračne stratové okrem Bratislavského kraja. Ten za 15 rokov získal vnútornou migráciou viac ako 19 tis. mladých vysokoškolákov. Jeho dominantné postavenie potvrdzuje skutočnosť, že ani s jedným z ostatných krajov Slovenska nebol migračne stratový.

Najmenšie straty vnútornou migráciou zaznamenal Trnavský kraj. Príčinou je záporné migračné saldo práve s Bratislavským krajom. S ostatnými krajmi Slovenska dosahoval Trnavský kraj migračné zisky. Najväčší počet absolventov vysokých škôl vo veku do 35 rokov stratil Prešovský kraj (takmer 5,7 tis. osôb), nasledovaný Trenčianskym krajom (viac ako 3,3 tis. osôb) a Nitrianskym krajom (takmer 3 tis. osôb). Špecifická situácia vznikla v Košickom kraji, ktorý sa len vďaka pozitívnej bilancii s Prešovským krajom nezaradil medzi najviac stratové regióny.

Tab. 1: Saldové migračné prúdy osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov medzi krajmi Slovenska (roky 1996–2010)

Kraj vyst'ahovania	Kraj prist'ahovania							
	BL	TA	TC	NI	ZI	BC	PV	KI
BL	x	-1706	-3178	-3184	-2925	-2749	-2944	-2346
TA	1706	x	-228	-245	-192	-281	-306	-299
TC	3178	228	x	61	134	63	-222	-128
NI	3184	245	-61	x	-19	-3	-220	-130
ZI	2925	192	-134	19	x	82	-375	-209
BC	2749	281	-63	3	-82	x	-347	-115
PV	2944	306	222	220	375	347	x	1256
KI	2346	299	128	130	209	115	-1256	X
Spolu	19032	-155	-3314	-2996	-2500	-2426	-5670	-1971

Vysvetlivky: BL – Bratislavský kraj; TA – Trnavský kraj; TC – Trenčiansky kraj; NI – Nitrianska kraj; ZI – Žilinský kraj; BC – Banskobystrický kraj; PV – Prešovský kraj; KI – Košický kraj

Pozn.: údaje sa čítajú po stĺpcoch

Dôležitú informáciu pri procese hodnotenia medziregionálnych tokov prináša najmä charakter vzájomnej bilancie migračných tokov, so snahou vyjadriť rozdielnosť atraktivity jednotlivých imigračných regiónov. V našej práci sme za týmto účelom využili index migračnej preferencie aplikovaný v práci Pavlíka a kol. (1986). Táto metóda charakterizuje, či migračný prúd je väčší alebo menší v porovnaní s očakávaným migračným tokom určeným podľa populačnej veľkosti oboch regiónov. Do úvahy sa však neberie ich vzájomná vzdialenosť. Pri určovaní očakávaných prúdov predpokladáme, že ich veľkosť bude úmerná počtu obyvateľov miesta emigrácie a miesta imigrácie (Pavlík a kol., 1986).

Maximálne hodnoty indexu migračnej preferencie je možné vidieť pri sťahovaní z Trenčianskeho do Bratislavského kraja (364 %), pričom aj pri sťahovaní z Trnavského, Nitrianskeho a Banskobystrického kraja do Bratislavského presahoval index hodnotu 300 %. Vysoké hodnoty indexu mal Bratislavský kraj aj s ďalšími kraji Slovenska, čo len potvrdzuje veľkú atraktivitu tohto regiónu. Na opačnej strane stáli najmä Košický a Prešovský kraj, ktoré s výnimkou vzájomnej medzikrajskej migrácie mali hodnoty indexu migračnej preferencie výrazne podpriemerné (pod úrovňou 100 %). Najmenej preferovanými boli východoslovenské kraje najmä pre osoby, ktoré sa vystažovali z Bratislavského a Trnavského kraja. Index migračnej preferencie v ich prípade bol pod úrovňou 20 %. Analýza migračnej preferencie absolventov vysokých škôl vo veku 22–34 rokov na Slovensku jednoznačne potvrdila výraznú dominanciu Bratislavského kraja, ktorý počas celého sledovaného obdobia predstavoval najatraktívnejší priestor pre emigrantov zo všetkých ostatných regiónov. Na opačnej strane stál Prešovský kraj, ktorý predstavuje nielen dlhodobu migračne najmenej atraktívne územie pre osoby s vysokoškolským vzdelaním, ale súčasne je regiónom, ktorý má najhoršiu pozíciu v schopnostiach udržať si svojich absolventov vysokých škôl.

Tab. 2: Indexy migračnej preferencie medzikrajskej migrácie osôb svysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov, Slovensko, 1996–2010 (v %)

Kraj vystažovania	Kraj pristažovania							
	BL	TA	TC	NI	ZI	BC	PV	KI
BL	x	106	37	36	30	34	16	12
TA	325	x	68	94	39	40	18	14
TC	364	115	x	72	117	75	23	21
NI	316	135	61	x	51	80	17	21
ZI	292	73	94	53	x	115	41	35
BC	305	96	63	82	104	x	39	64
PV	247	67	54	44	87	84	x	265
KI	182	58	36	35	57	76	135	x
Spolu	283	92	56	54	65	70	43	63

Dôležitou zmenou v migračných vzorcoch na Slovensku po roku 1989 je zvrátenie migračnej bilancie podľa veľkostných skupín obcí. Ešte na začiatku 90. rokov platilo, že obce do 5000 obyvateľov boli migračne stratové v prospech väčších obcí (pozri napr. AOS s. 67). V priebehu posledných približne 15 rokov sa však definitívne ustálil a postupne čoraz viac prehĺbil model, keď vnútornou migráciou sú ziskové práve malé obce na úkor miest nad 5000 obyvateľov. Tento nový model však v plnej miere neplatí pre mladých absolventov vysokých škôl. Potvrdzujú to údaje o saldových migračných prúdoch. Migračne atraktívnymi priestormi sa pre nich stali najmä najväčšie mestá s viac ako 100 tis. obyvateľmi. Medzi rokmi 1996 a 2010 tieto hospodárske centrá krajiny získali vnútornou migráciou takmer 35 tis. mladých absolventov vysokých škôl, pričom migračne ziskovými boli v podstate so všetkými ostatnými veľkostnými skupinami obcí. Mierne zisky zaznamenala aj druhá najväčšia skupina miest (50 – 100 tis. obyvateľov), ktorá v podstate len vďaka strate s Bratislavou a Košicami nedosiahla väčšie zisky. Najviac absolventov vysokých škôl do 35 rokov strácali malé a stredne veľké mestá. V obciach s 20 – 50 tis. obyvateľmi to bolo takmer 3,9 tis. osôb a s 5–10 tis. obyvateľmi takmer 2,3 tis. absolventov. Okrem skupiny najväčších miest bola migračne zisková aj skupina menších obcí s 1 – 2 tis. obyvateľmi. Ostatné veľkostné skupiny obcí boli v sledovanom období „dodávateľmi“ mladých osôb s vysokou školou.

Tab. 3: Saldové migračné prúdy osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov medzi veľkostnými skupinami obcí (roky 1996–2010)

Veľkostná skupina vystáňovaných	Veľkostná skupina prístáňovaných									
	-200	200-499	500-999	1000-1999	2000-4999	5000-9999	10000-19000	20000-49999	50000-99999	100000+
-200	x	3	17	15	15	29	4	59	7	117
200-499	-3	x	33	26	19	31	50	142	86	403
500-999	-17	-33	x	28	7	-40	90	95	85	828
1 000-1 999	-15	-26	-28	x	-39	-114	-6	-117	-196	1026
2 000-4 999	-15	-19	-7	39	x	7	156	309	26	1366
5 000-9 999	-29	-31	40	114	-7	x	153	351	559	1400
10 000-19 000	-4	-50	-90	6	-156	-153	x	38	670	1987
20 000-49 999	-59	-142	-95	117	-309	-351	-38	x	1357	4857
50 000-99 999	-7	-86	-85	196	-26	-559	-670	-1357	x	3693
100 000+	-117	-403	-828	-1026	-1366	-1400	-1987	-4857	-3693	x
Spolu	-255	-606	-534	487	-1093	-2283	-1701	-3876	124	34907

Pozn.: údaje sa čítajú po stĺpcoch

Ešte výraznejšie sa migračná atraktivita najväčších slovenských miest prejavuje pri medzikrajskej migrácii. Mestá s viac ako 100 tis. obyvateľmi predstavovali v tomto prípade jedinú veľkostnú skupinu, ktorá bola v sledovanom období migračne zisková. Aj keď druhá najväčšia veľkostná skupina obcí získala tiež s ostatnými veľký počet mladých absolventov, no zároveň mala výrazne záporne migračné saldo s mestami nad 100 tis. obyvateľov, a preto bolo jej celkové migračné saldo záporné.

Tab. 4: Saldové medzikrajské migračné prúdy osôb s vysokoškolským vzdelaním vo veku do 35 rokov medzi veľkostnými skupinami obcí (roky 1996–2010)

Veľkostná skupina vyst'ahovaných	Veľkostná skupina prist'ahovaných									
	-200	200 499	500 999	1000 1999	2000 4999	5000 9999	10000 19000	20000 49999	50000 99999	100000 +
-200	x	3	1	-1	12	8	1	13	5	98
200–499	-3	x	14	18	13	11	14	56	80	397
500–999	-1	-14	x	20	33	-27	68	-16	113	904
1 000–1 999	1	-18	-20	x	-28	-73	30	-196	141	1469
2 000–4 999	-12	-13	-33	28	x	-32	43	14	149	1555
5 000–9 999	-8	-11	27	73	32	x	89	65	249	1356
10 000–19 000	-1	-14	-68	-30	-43	-89	x	-96	207	1977
20 000–49 999	-13	-56	16	196	-14	-65	96	x	709	4569
50 000–99 999	-5	-80	-113	-141	-149	-249	-207	-709	x	3693
100 000+	-98	-397	-904	-1469	-1555	-1356	-1977	-4569	-3693	x
Spolu	-140	-600	-1080	-1306	-1699	-1872	-1843	-5438	-2040	16018

Pozn.: údaje sa čítajú po stĺpcoch

Dôležitú informáciu pri analýze vnútorného sťahovania mladých absolventov vysokých škôl prináša analýza ich migračných motívácií zmeniť obec trvalého pobytu. Súčasne je však potrebné podotknúť, že hlavné dôvody, ktoré sú taxatívne uvedené v hlásení o sťahovaní, so sebou prinášajú aj určitú dávku skreslenia. Príčinou je predovšetkým malý počet kategórií a súčasne nemožnosť ich vzájomnej kombinácie. Aj napriek tomu však migračné dôvody

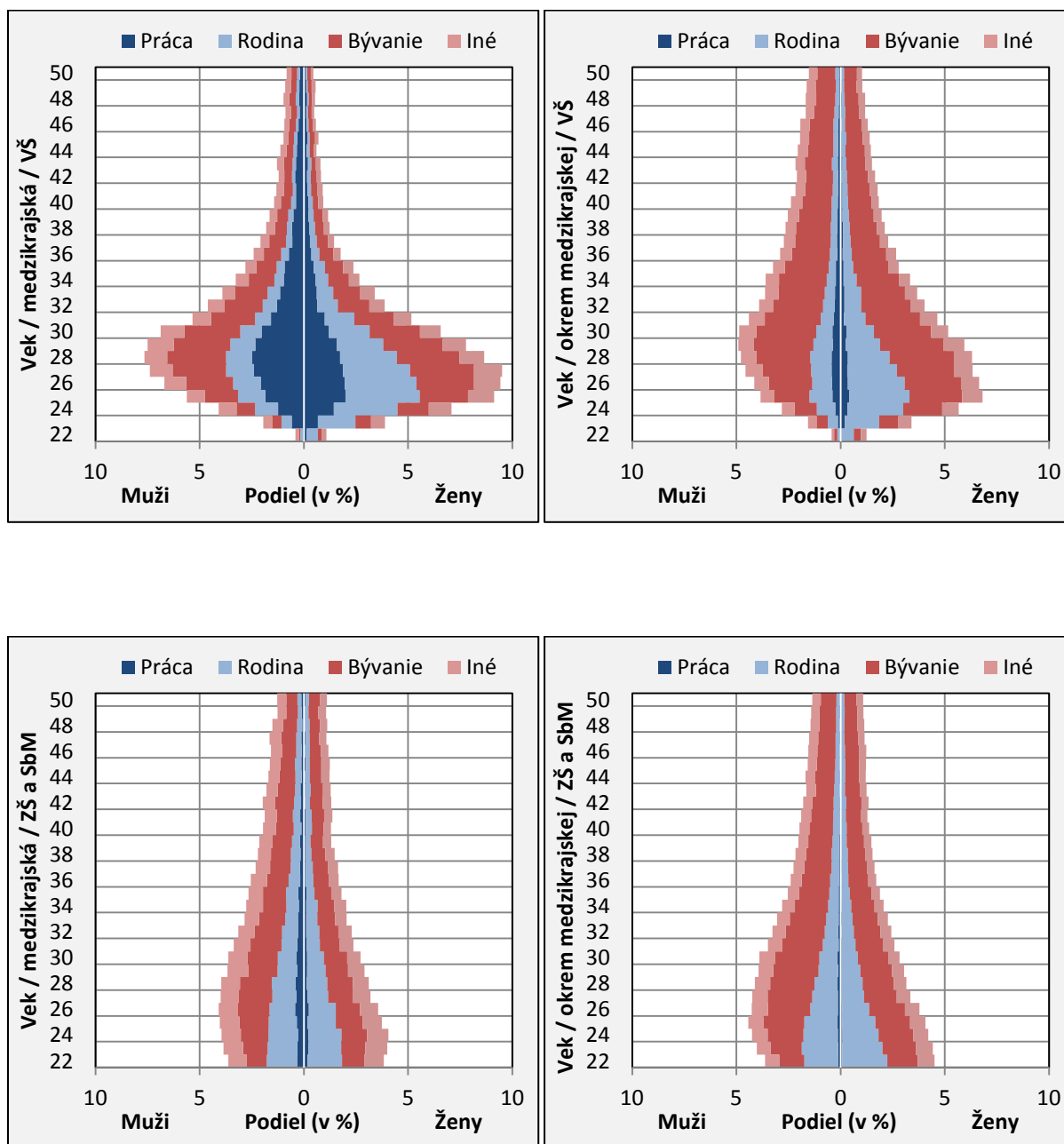
zohrávajú nesporne veľkú úlohu pri komplexnom pochopení procesu migrácie vysokoškolákov vo veku 22–34 rokov.

Celkovo sme dôvody migrácie rozdelili do 4 skupín. Do prvej s názvom práca sme zahrnuli priblíženie k pracovisku a zmenu pracoviska. Druhá veľká skupina s názvom rodina bola vytvorená zlúčením dôvodov: sobáš, rozvod a nasledovanie rodinného príslušníka. Tretiu skupinu (bývanie) tvoria bytové dôvody a do poslednej štvrtej skupiny (iné) boli zahrnuté kategórie: iné, učenie a štúdium, zdravotné dôvody.

Rozloženie vyššie popísaných skupín dôvodov migrácie podľa veku, pohlavia, najvyššieho dokončeného vzdelania a územného rozsahu vnútorného sťahovania zobrazuje nasledujúca séria štyroch obrázkov (obr. 14–17). Ako je z nich zrejmé, s rastúcou vzdialenosťou, a tiež dosiahnutým vzdelaním, sa zvyšuje váha pracovných dôvodov. Navyše sa ukazuje, že táto skupina dôvodov je výrazná v medzikrajskej migrácii najmä u mužov s vysokou školou, kým u žien sú to skôr rodinné dôvody (najmä sobáš). Naopak, na nižšej priestorovej úrovni (z obce do obce v rámci okresu, medzi okresmi v rámci kraja) sa do popredia dostávajú najmä bývanie, nasledované rodinou. Váha pracovných dôvodov je v tomto prípade veľmi nízka. Táto skutočnosť súvisí predovšetkým s váhou iných druhov priestorového pohybu, ktoré dokážu saturovať pracovné potreby bez toho, aby došlo k zmene trvalého pobytu (predovšetkým denná dochádzka do zamestnania).

Na záver si ešte dovoľíme upozorniť na výrazne odlišnú vekovú štruktúru osôb s vysokou školou sťahujúcich sa mimo kraj svojho predchádzajúceho trvalého bydliska, a to v porovnaní s vysokoškolákmi meniacimi obec svojho trvalého pobytu len v rámci daného kraja a tiež osobami s nízkym dosiahnutým vzdelaním. Ako je vidieť na obr. 14, pri medzikrajskej migrácii absolventov vysokých škôl významné zastúpenie majú najmä muži vo veku 26–31 rokov a ženy vo veku 24–29 rokov. Váha starších osôb vo veku nad 35 rokov je v porovnaní s ostatnými skupinami výrazne nižšia. Príčiny tohto stavu je potrebné hľadať nielen v intenzite, ale aj v štruktúre dôvodov vedúcich k migrácii. Práve u osôb s vysokou školou sťahujúcich sa mimo pôvodný kraj svojho trvalého bydliska, nachádzame najväčšie zastúpenie tzv. pracovných dôvodov migrácie. Ukazuje sa, že migrácia pre mladých absolventov vysokých škôl na Slovensku predstavuje jednu z dôležitých životných stratégií. Prostredníctvom zmeny trvalého bydliska na väčšie vzdialenosti sa tak táto skupina obyvateľov snaží riešiť problematiku svojho zaradenia na trh práce, v situáciách kedy ju nedokáže dostatočne uspokojiť pôvodný región.

Obr. 14–17: Dôvody migrácie podľa veku, pohlavia, najvyššieho dosiahnutého vzdelania a priestorového typu sťahovania na Slovensku (roky 1996–2010)

Pozn.: ZŠ – základné, Sbm – stredoškolské bez maturity; SsM – stredoškolské s maturitou; VŠ – vysokoškolské

Záver

Celospoločenská transformácia, presadzovanie znalostnej ekonomiky a potreba kvalifikovanej pracovnej sily spolu s nárastom platových rozdielov a so znižovaním rizika nezamestnanosti v závislosti od dosiahnutého vzdelania mali za následok zmenu pohľadu na hodnotu vzdelania, ktoré sa stalo jedným z najdôležitejších ekonomických faktorov v spoločnosti. Táto premena so sebou priniesla nebývalý rozmach vysokoškolského vzdelávania a tým aj dynamický nárast počtu študentov a absolventov vysokých škôl. Spolu s ďalšími faktormi, ako je zvyšovanie životnej úrovne, nárast bytovej výstavby a zlepšenie možností financovania kúpy nehnuteľnosti, sú hlavnou príčinou nárastu počtu vysokoškolsky vzdelaných osôb vo veku do 35 rokov, ktoré zmenili obec trvalého bydliska.

Ukazuje sa, že práve tieto osoby sú vystavené najvyššiemu riziku vnútorného sťahovania spomedzi všetkých vekových a vzdelanostných skupín. S výrazným odstupom za nimi sú osoby s úplným stredoškolským vzdelaním a najnižšiu pravdepodobnosť sťahovania mali osoby s najnižším vzdelaním (stredné bez maturity a základné vzdelanie). V prípade, že sa zameriame len na medzikrajskú migráciu, potom sú rozdiely medzi vysokoškolsky vzdelanými osobami a ostatnými vzdelanostnými skupinami ešte vypuklejšie.

Rozhodnutie mladých mužov a žien zmeniť obec svojho trvalého bydliska úzko súvisí s vekom, kedy sú jednotlivé vzdelanostné stupne ukončované, resp. kedy dochádza k ukončeniu vzdelanostných dráh. Najvyššiu intenzitu vnútornej migrácie mali muži s vysokoškolským vzdelaním vo veku 27–34 rokov a ženy vo veku 26–34 rokov.

U osôb s nižším vzdelaním dominuje predovšetkým sťahovanie na kratšie vzdialenosti (z obce do obce v rámci toho istého okresu) a interregionálne (najmä medzikrajské) sťahovanie je potlačené. Naopak u osôb s vysokoškolským vzdelaním nachádzame dominanciu práve interregionálneho sťahovania, kde významnú úlohu hrá predovšetkým sťahovanie medzi kraji Slovenska. Ešte výraznejšie to platí v skupine absolventov vysokých škôl, kde navyše dochádza v posledných desiatich rokoch k jeho miernemu posilňovaniu na úkor pohybov na kratšie vzdialenosti.

Priestorové rozmiestnenie hodnôt hrubej miery migračného salda absolventov vysokých škôl vo veku do 35 rokov potvrdzuje výnimočné postavenie Bratislavy a jej zázemia. Kladné hodnoty tohto ukazovateľa dosahovali ešte mesto Košice a okres Košice-okolie a tiež dvojica okresov Banská Bystrica – Zvolen a na Považí Trenčín a Žilina. Ostatné regióny Slovenska

boli vnútornou migráciou stratové. Najviac to postihovalo okresy severného a severovýchodného Slovenska, v marginalizovaných prihraničných regiónoch.

V priebehu posledných približne 15 rokov sa na Slovensku ustálil a postupne čoraz viac prehĺbil model, keď vnútornou migráciou sú ziskové najmä malé sídla na úkor miest nad 5000 obyvateľov. Naša analýza však ukázala, že tento model neplatí pre mladých absolventov vysokých škôl. Migračne atraktívnymi priestormi sú pre nich najmä najväčšie mestá s viac ako 100 tis. obyvateľmi. Ešte výraznejšie sa migračná atraktivita najväčších slovenských miest prejavuje pri medzikrajskej migrácii.

Určité rozdiely môžeme vidieť aj z pohľadu dôvodov sťahovania. S rastúcou vzdialenosťou a tiež dosiahnutým vzdelaním sa zvyšuje váha pracovných dôvodov. Navyše sa ukazuje, že táto skupina dôvodov je výrazná v medzikrajskej migrácii najmä u mužov s vysokou školou, kým u žien sú to skôr rodinné dôvody (najmä sobáš). Naopak na nižšej priestorovej úrovni (z obce do obce v rámci okresu, medzi okresmi v rámci kraja) sa do popredia dostávajú najmä bývanie nasledované rodinou. Váha pracovných dôvodov je v tomto prípade veľmi nízka.

Zoznam použitej literatúry

- ALEŠ, M. 2001. *Vnitřní migrace v České republice v letech 1980–1999*. Demografie, 43, s. 187–201.
- ATLAS obyvateľstva Slovenska. 2006. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, 168 s.
- BARTOŇOVÁ, D. 1997. *Demografické aspekty vnútornej a zahraničnej migrácie v Českej republike v 90. rokoch*. In: *Demografie*, 52 (3), s. 248–256.
- ČERMÁK, Z. 2005. *Migrace a suburbanizační procesy v České republice*. Demografie, 47, s. 169–176.
- HAMPL, M., KÚHNL, K. 1993. *Migratory trends in former Czechoslovakia*. Acta Universitatis Carolinae – Geographica 27, Prague, p. 53 – 71.
- HAMPL, M. 2004. Současný vývoj geografické organizace a změny v dojížděcí za prací a do škol v Česku. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 109, s. 205–220.
- HAMPLOVÁ, D. 2003. Úvod. In: Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha, SOÚ AV, s. 4–8.
- JURČOVÁ, D. 2010. *Migračné toky v Slovenskej republike*. Bratislava, INFOSTAT.
- KANTOROVÁ, V. 2004. *Education and entry into motherhood: the Czech Republic during state socialism and the transition period (1970–1997)*. Demographic Research, Special collection 3, s. 245–274.
- KUČERA, M. 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Česká demografická společnost. Sociologický ústav AV ČR, Praha 198 s. ISBN 80-901674-7-0
- PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. 1986. *Základy demografie*. Praha: Academia, 736 s.
- PODOLÁK, P. 2006. *Vnútorná migrácia na Slovensku*. In: Mládek, J. a kol. Demogeografická analýza Slovenska, Univerzita Komenského Bratislava, s. 73–77.
- POLÁŠEK, V., PTÁČEK, P., TOUŠEK, V. 2007. *Migrace vysokoškoláků v letech 1991–2004 v regionálním pohledu*. Demografie, 49, CD ROM XXXVII. konference České demografické společnosti “Regionální demografie”, Olomouc, 23.–24. května 2007
- RINDFUSS, R., BRAUNER-OTTO, S. 2008. *Institutions and transitions to adulthood: Implications for fertility tempo in low-fertility settings*. Vienna Yearbook of Population Research, s. 57–88.

ŠPROCHA, B. 2009. *Vzdelanosť a vzdelanostná štruktúra populácie Slovenska*. In: *Prognostické práce*, Vol. 1, No. 2., p. 145–241.

ŠPROCHA, B. 2010a. *Generačná analýza vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska*. In: *Slovenska štatistika a demografia*, 20 (1), s. 31–48.

ŠPROCHA, B. 2010b. *Vývoj vzdelanostnej štruktúry a vzdelávania na Slovensku*. In: *Slovenska štatistika a demografia*, 20 (1), s. 3–30.

ŠPROCHA, B., POTANČOKOVÁ, M. 2010. *Vzdelanie ako diferenčný faktor reprodukčného správania*. INFOSTAT, Bratislava.

VALENTA, O. 2009. *Migrace vysokoškolákov medzi kraji Českej republiky*. *Demografie*, 51, s. 66–73.

VAŇO, B. ed. 2000. *Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999*. INFOSTAT, Bratislava.

VAŇO, B. ed. 2001. *Obyvateľstvo Slovenska 1945–2000*. INFOSTAT, VDC, Bratislava.